

Łódź, 15.02.2014 r.

Dr. hab. Tomasz Gałkowski, prof. UKSW

Wydział Prawa Kanonicznego UKSW

**Ocena dorobku naukowego dr Heleny Pietrzak w postępowaniu habilitacyjnym
wszczętym na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II**

Ocena dorobku naukowego została dokonana na podstawie powołania mnie na recenzenta przez Centralną Komisję do Spraw Stopni i Tytułów w dniu 3 grudnia 2013r. (Nr BCK – I – L – 6994/13).

Dorobek naukowy przedstawiony do oceny obejmuje: rozprawę habilitacyjną, 19 artykułów (w tym dwa jednostronnicowe przetłumaczone dodatkowo z języka polskiego na angielski w tym samym numerze czasopisma internetowego oraz Wstęp do publikacji materiałów pokonferencyjnych), 3 glossy do wyroków TK, 5 recenzji (w tym trzy recenzje pozycji niemieckojęzycznych), 19 sprawozdań oraz 2 redakcje naukowe monografii z 50% udziałem w prawie. Do oceny dorobku naukowego Habilitantki zalicza się również jej działalność dydaktyczna i organizacyjna.

I. Życiorys naukowy Habilitantki

W 2002 r. Helena Pietrzak, po pięcioletnich studiach magisterskich (1994-1999) oraz po kursie doktoranckim na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie, uzyskała stopień naukowy doktora nauk prawnych na podstawie rozprawy pt. „Opodatkowanie kościelnych osób prawnych i fizycznych według aktów prawnych i praktyki władz Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Studium historyczno-prawne”, napisanej pod kierunkiem ks. dra hab. Józefa Wroceńskiego, prof. UKSW. Z dniem 1 października 2002 r. została zatrudniona na stanowisku adiunkta w Katedrze Prawa Cywilnego na Wydziale Prawa Wyższej Szkoły Handlu i Prawa im. R. Łazarskiego (obecnie Uczelnia Łazarskiego) w Warszawie. W 2004 r. podjęła współpracę z Wydziałem Prawa Wyższej Szkoły Zarządzania i Prawa w Warszawie. Od 1 kwietnia 2004 r. jest zatrudniona na stanowisku adiunkta w Katedrze Prawa Cywilnego

Wydziału Prawa Kanonicznego UKSW, współpracując jednocześnie z Wydziałem Nauk o Rodzinie UKSW. W ramach działalności dydaktycznej prowadziła zajęcia z prawa rodzinnego i opiekuńczego, prawa spadkowego oraz wybranych zagadnień prawnych. W latach 2006-2011 była zatrudniona na stanowisku adiunkta w Katedrze Prawa Cywilnego i Postępowania Cywilnego w Wyższej Szkole Menedżerskiej w Warszawie. W momencie rozpoczęcia postępowania habilitacyjnego przez H. Pietrzak Wydział Prawa Kanonicznego UKSW pozostaje jej podstawowym miejscem pracy w rozumieniu przepisów prawa o szkolnictwie wyższym.

II. Ocena dorobku poprzedzającego postępowanie habilitacyjne

Zakres dorobku naukowego dr Heleny Pietrzak obejmuje cztery kierunki badawcze: prawo finansowe i wyznaniowe (zakres historyczno-prawny), prawo i postępowanie cywilne (szczególnie problematyka prawa rodzinnego), zagadnienia prawa konstytucyjnego oraz prawa międzynarodowego. Rozległość zainteresowań usposabia ją do podejmowania badań o charakterze interdyscyplinarnym, w szczególności konfrontowania prawa polskiego z rozwiązaniami prawa obcego.

Uwzględniając kolejność chronologiczną, pierwszy obszar zainteresowań badawczych, dotyczył problematyki opodatkowania kościelnych osób fizycznych i prawnych w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Podejmując się gruntownej analizy zasobów archiwalnych tego okresu (w tym tajnych i poufnych dokumentów), uczyniła istotny krok w badaniach nad wpływem represyjnej polityki podatkowej stosowanej przez aparat państwowy na powstające konstrukcje prawno-podatkowe, które omijały porządek prawny. Istotną wartością badawczą ma systematyczna konfrontacja polskiego systemu podatkowego z działaniami pozaustawowymi władz karno-skarbowych (centralnych i terenowych), których sprzeczności interpretacyjne przyczyniały się do bezprawnych, niesłusznych i nierealnych wymiarów podatkowych, przewyższających możliwości egzekucyjne kościelnych osób fizycznych i prawnych w okresie PRL-u. Oceniany dorobek badawczy Habilitantki odsłania polityczno-prawne mechanizmy systemu komunistycznego, a formuła studium prawno-historycznego, dostarcza materiałów źródłowych niepublikowanych, a stosowanych w praktyce przez organy administracyjne. Autorka analizuje pełny katalog podatków, w tym całokształt represyjnej (pozaprawnej) polityki podatkowej stosowanej wobec kościelnych osób fizycznych i prawnych, opartej w dużej mierze na tzw. prawie powielaczowym (okólnikach, instrukcjach, wytycznych Urzędu do Sprawy Wyznań i jego agend terenowych). Warto zaznaczyć, że przedmiotowy dorobek

pozostaje najbardziej obszernym opracowaniem tematu, o czym świadczą cytowania pozycji autorstwa H. Pietrzak (zob. 1., „*Zasady opodatkowania Kościoła Katolickiego w Polsce w latach 1918-1952*”; 2., „*Podatek dochodowy od kościelnych osób prawnych w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*”; 3., „*Obciążenia kościelnych osób prawnych podatkami terenowymi w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*”; 4., „*Kwestia opodatkowania kościelnych osób fizycznych w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*”; 5., „*Postępowanie i egzekucja podatkowa wobec kościelnych osób fizycznych i prawnych w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*”). W ocenie dorobku naukowego o interesującej, z punktu widzenia historycznego, tematyce stosunków między państwem i Kościołem w PRL należy jednak podkreślić, że nie stanowią one oryginalnych opracowań w odniesieniu do tematyki rozprawy doktorskiej habilitantki. W dalszej działalności naukowej H. Pietrzak nie nawiązała do powyższej tematyki. Nie można twierdzić, że zakres historyczny tematyki prawa finansowego i wyznaniowego stanowi przedmiot jej badań po uzyskaniu doktoratu. Wartość publikacji pozostaje jednak nie do podważenia z tego powodu, że praca doktorska nie doczekała się całościowej publikacji w formie książkowej.

Kolejne nurty badawcze w dorobku Habilitantki obejmują problematykę prawa cywilnego materialnego i procesowego (głównie zagadnienia prawa rodzinnego) z elementami prawa konstytucyjnego i międzynarodowego. Należy dodać, że w ostatnim czasie w obrębie tej dyscypliny widoczne jest intelektualne zaangażowanie Habilitantki, w tym jednoznaczna orientacja aksjologiczna. Istotny zakres rozważań dotyczy współczesnego kierunku ewolucji ponadkulturowego prawa człowieka do życia od poczęcia do naturalnej śmierci. W analizowanym dorobku Autorka podnosi zarzut wobec ustawodawcy, ciągłej relatywizacji tego prawa, ukierunkowanej na normatywną jego względność. Zarówno w kontekście etyczno-prawnym, jak i jurydycznym, wykazuje współczesny kierunek prawodawstwa międzynarodowego, które życie w fazie początkowej i końcowej, czyni przedmiotem umowy i negocjacji („*Prawo do życia, jego nienaruszalność i nierozporządzalność. Aspekty prawno-karne*”). W ramach analizowanych zainteresowań badawczych pozostają publikacje, w których Autorka rozważa kwestię zmiany zakresu ochrony oraz katalogu praw i obowiązków kuratora *ventris*, w tym jego reprezentacji ustawowej. Podnosi zarzut braku skutecznej, powszechnej i niemajątkowej ochrony *nasciturusa* w jego życiu prenatalnym (1., „*Curator ventris dla nasciturusa*”; 2., „*Prawo do życia pod nadzorem kuratora ventris*” wraz z tłum. ang. „*The Right to Live in the Custody of Curator Ventris*”). W tym zakresie badawczym stawia wnioski *de lege ferenda* o obligatoryjne ustanawianie kurateli *ventris* w uzasadnionych faktycznie sytuacjach wyraźnej kolizji między interesem *nasciturusa* a interesem jego rodziców. Jako zarzut można

zauważyć, że podane przez Habilitantkę 3 artykuły dotyczące kuratora ventris nie rozwijają merytorycznie poruszanego zagadnienia. Krótki artykuł i jego tłumaczenie na język angielski w dwujęzycznym wydaniu są skrótowym przedstawieniem artykułu o obszerniejszej treści.

Trzeci obszar zainteresowań badawczych, stanowi problematyka prawa filiacyjnego, szczególnie analiza zmian przepisów materialno-procesowych w tym zakresie. Odwołując się do aspektów prawa międzynarodowego, podnosi zarzut archaizmu i niespójności polskiego prawa filiacyjnego, w tym braku skuteczności jego respektowania. Trafnie diagnozując braki polskiego ustawodawstwa biomedycznego i powszechne przyzwolenie na praktykę omijania prawa, w tym stosowanie mechanizmów wyzutyh z konstytucyjnych gwarancji prawno-etycznych („*Archaizm i nieskuteczność prawa wobec surogatek*”). W zakresie określonego dorobku, poddaje szczegółowym rozważaniom stan polskiej legislacji i myśli prawniczej w zakresie dążenia ustawodawcy do rzeczywistego ustalenia pochodzenia dziecka. Na szczególną uwagę zasługuje podjęta analiza materialno-procesowa afiliacji dziecka przez ojca, w tym jej konsekwencje w obszarze praw patrymonialnych. Zakres wywodzonych wniosków *de lege ferenda*, porównuje z ujęciem niemieckiego prawa filiacyjnego („*Uznanie ojcostwa nowym sposobem ustalenia pochodzenia dziecka*”).

W ramach czwartego nurtu swoich zainteresowań badawczych, Habilitantka skupia się na problematyce małżeńskiego prawa majątkowego. Prowadzi skomplikowaną, ale merytorycznie uzasadnioną polemikę ukierunkowaną na ocenę wpływu mechanizmów finansowych na odpowiedzialność majątkową małżonków. Wątpliwości prawne kieruje wobec podnoszonej w doktrynie prawa rodzinnego, propozycji wprowadzenia jawnego i powszechnego rejestru umów majątkowych małżeńskich. Negując w całej rozciągłości przedmiotową propozycję, w analizie prawo-porównawczej wykazuje liczne wady obligatoryjnego rejestru intercyz (m.in. wyłączenie odpowiedzialności małżonków). Podnosi słuszny zarzut dublowania mechanizmów prawnych w polskich przepisach. Szczególnie, że rejestr intercyz jest w określonym zakresie realizowany w ustawie o Krajowym Rejestrze Sądowym i ustawie o swobodzie działalności gospodarczej („*Rejestr intercyz w aspekcie polskim i międzynarodowym*”). W dalszej analizie tego nurtu badań Autorka rozważa względy jurydyczne i zakres surogacji rzeczowej w ustrojach majątkowych małżeńskich. Pozytywnie ocenia efekty nowelizacji przepisów k.r.o. z 2005. r., która przyjmuje szeroko realny stan stosunków między małżonkami, umożliwiając uniknięcie komplikacji w zakresie rozliczeń, zapewniając skuteczną ochronę majątku osobistego małżonka („*Zakres stosowania surogacji rzeczowej w prawie rodzinnym*”). Odrębnym zakresem dociekań, objęła Habilitantka problematykę prawno-procesową odmowy sporządzenia aktu małżeństwa przez kierownika

USC. Precyzując dookreśloną przez ustawodawcę zamkniętą listę przyczyn odmowy, wskazuje zakres i konsekwencje prawne (1., „*Odmowa sporządzenia aktu małżeństwa*”; 2., „*Uczestnictwo sędziego w sprawach rozwodowych*”).

W ramach dorobku naukowego dr Heleny Pietrzak znajdują się także wypowiedzi o charakterze przyczynkarskim, ukierunkowane wielopłaszczyznowo, w których podejmuje się analizy projektów aktów prawnych („*Wokół projektu ustawy o umowie związku partnerskiego*” wraz z ang. tłum. „REMARKS ON THE PROPOSED CIVIL UNION CONTRACT BILL”).

Należy również odnotować zaangażowanie Habilitantki w zakresie popularyzacji nauki (w obszarze prawa cywilnego i konstytucyjnego). Do tego kręgu zaliczają się opublikowane przez nią glossy, dotyczące poprawności legislacyjnej i konstytucyjnej ustaw (1., „*Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 września 2009 r., P 46/07 w sprawie zasadności zatrzymania prawa jazdy dłużnikowi alimentacyjnemu*”; 2., „*Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23 listopada 2010 r., K 5/10 w sprawie prawa osób pełnoletnich, uczących się i posiadających dzieci do świadczeń alimentacyjnych z funduszu alimentacyjnego*”; 3., „*Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 6 marca 2012 r., K 15/08 w sprawie nałożenia na organ samorządu zawodowego KRN obowiązku utworzenia systemu informatycznego do prowadzenia rejestru aktów poświadczenia dziedziczenia, bez zapewnienia źródeł finansowania tego zadania ze środków publicznych*”).

Do katalogu pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych należą również dwie redakcje monografii poświęcone problematyce interdyscyplinarnej prawa (zob. *Konkordat Polski w 10 lat po ratyfikacji*, Józef Wroceński, Helena Pietrzak (red.), Warszawa 2008; *Ars boni et aequi. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Remigiuszowi Sobańskiemu z okazji osiemdziesiątej rocznicy urodzin*, J. Wroceński, H. Pietrzak (red.), Warszawa 2010).

III. Rozprawa habilitacyjna

Rozprawa habilitacyjna stanowi ukoronowanie dotychczasowych poszukiwań naukowych Habilitantki w ramach jej zainteresowań skupionych wokół problematyki prawa cywilnego materialnego i procesowego, zwłaszcza zagadnień prawa rodzinnego (prawo do życia, prawa *nasciturusa*) oraz prawa filiacyjnego. Efektem tych badań były omówione powyżej publikacje. Przystępując do analizy rozprawy habilitacyjnej należy wziąć pod uwagę dotychczasowe osiągnięcia badawcze Habilitantki oraz nowość analiz i rozwiązań, które proponuje.

1. Tematyka pracy i problem badawczy

Problematyka i jurydyczny aspekt praw człowieka, rozumianych jako przyrodzone i niezbywalne prawa należne każdej jednostce ludzkiej dotyczą podstawowych praw człowieka. Ich etyczny wymiar nakazuje odpowiedzialny i moralnie uzasadniony sposób korzystania z nich. Konieczność ciągłego odtwarzania, wręcz przypominania podstawowego katalogu praw, weryfikowała wielokrotnie historia.

Polski ustawodawca konstytucyjny dostrzega znaczenie i rangę praw podstawowych, a godność osoby umieszcza w katalogu wolności i praw osobistych, gwarantując tym samym prawo korzystania przez człowieka z innych przysługujących mu praw i wolności. Jednak tzw. potencjalny charakter praw konstytucyjnych, musi znajdować swoje realne odzwierciedlenie w świadomości legislacyjnej ustawodawcy. Szczególnie kiedy akt normatywny ma bezpośredni wpływ na życie człowieka, na rzeczywistość, a więc los przyszłych pokoleń. Analiza oddziaływania praw człowieka na prawo pozytywne jest zadaniem bardzo trudnym, gdyż wymaga gruntownej wiedzy z zakresu kilku dyscyplin prawa, a jednocześnie pozwala na refleksje ukierunkowane humanistycznie.

Takiego zadania podjęła się dr Helena Pietrzak w rozprawie habilitacyjnej: *Prawo do ustalenia tożsamości w polskim porządku prawnym*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2013. Wykonanie określonego w tytule monografii prawa, nie powinno podlegać niczyjej ocenie, z racji jego ściśle osobistego charakteru. Prawidłowa indywidualizacja osoby fizycznej ma ogromną doniosłość dla skutecznej ochrony człowieka, w tym jego praw podstawowych. Współczesny ustawodawca nie jest specjalnie zainteresowany rolą prawa w ochronie ogólnego statusu jednostki, dlatego też zajęcie się tą problematyką ukierunkowaną na ocenę oddziaływania gwarancji międzynarodowych i konstytucyjnych na podstawowe konstrukcje prawa cywilnego – zasługuje na uznanie i stanowi interesujące pole do dalszych badań.

2. Prezentacja rozprawy

Książka pt. „Prawo do ustalenia tożsamości w polskim porządku prawnym”, Warszawa 2013, ss. 318 obejmuje: kartę tytułową, spis treści w języku polskim i angielskim, wykaz skrótów, wstęp, cztery rozdziały, zakończenie, bibliografię podzieloną na źródła, dokumenty Kościoła katolickiego, orzecznictwo i literaturę oraz streszczenie w języku angielskim i indeks osób.

Pierwszy rozdział monografii stanowi wprowadzenie do trzech kolejnych części pracy. W ramach studium historyczno-prawnego Autorka wnikliwie i drobiazgowo analizuje „Zasady

ustalania stanu cywilnego osoby fizycznej w aspekcie historycznym”. Poddaje gruntownej analizie system rejestracji metrykalnej wypracowany przez Kościół rzymskokatolicki w minionych wiekach, który w kontekście ustalenia tożsamości osoby fizycznej ma doniosłe, a nawet priorytetowe znaczenie, gdyż zainicjował potrzebę prawnej indywidualizacji podmiotu. Prezentując chronologicznie zakres i praktykę rejestracji stanu cywilnego, zarówno wyznaniową, jak i państwową – wydobywa najbardziej cenne pod względem prawnym informacje, uwarunkowane historycznie i jurydycznie. W tym kontekście nie bez znaczenia pozostaje szczegółowa analiza historyczno-prawna mocy dowodowej ksiąg (uzyskania tzw. wiary publicznej w stosunkach cywilno-administracyjnych). Przyczyny filiacyjno-spadkowe szlachty, w tym ich trudności dowodowe w kwestii wykazania swojego pochodzenia, wskazuje Autorka jako podstawę i źródło przyznania metrykom kościelnym waloru dokumentów prawnych przez warszawski sejm konwokacyjny w 1764 r. Mozaikę systemu rejestracji czyni Autorka wiarygodnym dokumentem minionych lat, obarczonych licznymi uchybieniami, niszczeniem ksiąg metrycznych podczas wojen, nadużyciami ze strony okupanta. Stąd też, zasadnym stała się szczegółowa analiza zasad ustalania tożsamości osób pomimo zniszczenia ksiąg podczas II wojny światowej (w tym podstaw wprowadzenia przez ustawodawcę polskiego tzw. prowizorium tożsamości opartej na fikcji prawnej), czy też analiza skrajnych nadużyć okupanta (m.in. umieszczania w aktach stanu cywilnego informacji o rasowym pochodzeniu polskich obywateli, nadawania im imion ośmieszających i stygmatyzujących, umieszczania w akt przysposobienia „wzmianki wzbraniającej” blokującej krewnym możliwość uzyskania informacji o miejscu pobytu adoptowanego). Należy dodać, że do dziś aktualne pozostają konsekwencje negatywnych działań władz okupacyjnych w akta stanu cywilnego osób (szczególnie zmiany i manipulacje w zakresie pochodzenia i ustalania nowej tożsamości), uniemożliwiające odnalezienie źródeł swojego pochodzenia, w tym bliskich krewnych. Z pewną pomocą przychodzi otwarcie archiwów międzynarodowych, jednak znaczny upływ czasu od zakończenia II wojny światowej wpływa raczej negatywnie na pełną rehabilitację, w tym praktyczną możliwość ustalenia swojej – czyli prawdziwej tożsamości opartej na rzeczywistym (biologicznym) pochodzeniu. Ten obszar i zakres poruszanych zagadnień, zawarty w rozdziale pierwszym, daje Autorce uzasadnione merytorycznie podstawy do przedmiotowej analizy podjętej w dalszych rozdziałach monografii. W tej części pracy znalazły się także rozważania obejmujące procesową i administracyjno-prawną procedurę kwestionowania mocy dowodowej aktów stanu cywilnego (s. 46-65), w tym aspekt ochrony karnej ukierunkowanej na realizację prawidłowości obrotu dokumentami (zarówno krajowego, jak i międzynarodowego). Karno-prawna analiza fałszu materialnego i intelektualnego

dokumentów, w tym praktyka poświadczania nieprawdy, motywowane są reakcją Autorki na podnoszone w literaturze międzynarodowej zarzuty (szczególnie przez Europejskie Stowarzyszenie Urzędników i Urzędników Stanu Cywilnego) coraz częstszej praktyki fałszowania dokumentów poświadczających pochodzenie cudzoziemców (odpisy aktów urodzenia). Całość analizy rozdziału pierwszego zamyka prezentacja rozwoju pojęcia „stanu cywilnego” w kilku ujęciach prawnych oraz tzw. praw stanu cywilnego, na które wpływ mają zdarzenia kształtujące ten stan (oparte m.in. na fakcie naturalnym, czyli urodzeniu się dziecka, które inicjuje w całokształcie zagadnień materialno-procesowych konieczność ustalenia tożsamości dziecka). Ta zaś powinna opierać się o rzeczywiste pochodzenie od rodziców, czyli fakt biologiczny kształtujący pokrewieństwo. Kwestia prawidłowego ustalenia pochodzenia, jako jedno z najważniejszych dóbr osobistych człowieka, warunkuje – zdaniem Autorki – istnienie i poprawność dalszych stosunków prawnych między rodzicami i dzieckiem. Habilitantka zwraca uwagę, że polski prawodawca *expressis verbis* nie wymienia – kwestii pochodzenia w katalogu dóbr osobistych (art. 23 k.c.), to jednak można je umiejscowić w zakresie prywatności osoby fizycznej w art. 30 i 47 Konstytucji RP. Zagadnienie pochodzenia, w tym prawo do prywatności ujmuje wprost prawodawca międzynarodowy, obejmując nim prawo do własnej tożsamości i godności, oraz prawo do życia w sposób zgodny z własnym życzeniem. Określony zakres ochrony, znajduje praktyczne zastosowanie dopiero wówczas, gdy konkretny podmiot zostanie prawidłowo zidentyfikowany poprzez ustalenie jego tożsamości (w akcie urodzenia).

Zgodnie ze wspomnianym kierunkiem badań, dalsze trzy rozdziały monografii stanowią zarówno uszczegółowienie, jak i konfrontację określonego w tytule „prawa do ustalenia tożsamości” z trzema zagadnieniami, które nie tylko koncentrują się na aspekcie pochodzenia dziecka, ale stanowią podstawę ustalenia stanu cywilnego (naturalne pochodzenie, aspekty biomedyczne oraz problematyka przysposobienia).

Stąd też przedmiotem rozdziału drugiego stało się „*Pochodzenie naturalne podstawą prawa do ustalenia tożsamości*”. Autorka w zakresie rozważań poddaje wnikliwej ocenie kierunek interpretacji orzecznictwa i doktryny w kwestii zgodności powszechnej praktyki ustalania tożsamości dziecka z jego pochodzeniem rzeczywistym (biologicznym), opartym na prawie naturalnym. Mając na uwadze dalszą perspektywę badań, w tym także czytelność prowadzonego wywodu, ustala na początku etymologię, zakres i konstrukcję pojęcia „tożsamości”, odwołując się do ukształtowanej myśli w literaturze filozoficznej i psychologicznej. Zasadność odniesień do ujęć pozaprawnych jest motywowana brakiem definicji legalnej (ustawowej) tego pojęcia w polskim porządku prawnym. Dookreślając

złożoność pojęcia, Autorka uznaje koncepcję filozoficznego ujęcia tożsamości, postrzeganej jako „rodzaj relacji, konfrontacji człowieka z samym sobą, znajomości historii własnego życia, pochodzenia” (s. 93). W tej konstrukcji prezentuje dość specyficzną koncepcję stwierdzenia tożsamości człowieka (tzw. tożsamości osobowej), któremu towarzyszy kryterium uczestnictwa w jednym życiu z równoczesnym odniesieniem do jego pamięci (bezpośredniej i pośredniej). Koncepcja ta przyczyniła się do powstania w zakresie psychologii negatywnego nurtu (opartego na doświadczeniach II wojny światowej) internalizacji osoby wobec grupy, poprzez pochodzenie, wyznanie, czy rasę. Dalsze rozważania Habilitantka koncentruje na nakazie wynikającym z prawa międzynarodowego – ukierunkowanym na personalizację prawną człowieka, poprzez sporządzenie aktu urodzenia dziecka zgodnie z jego pochodzeniem. Nakaz zawarty w dyrektywie międzynarodowej realizuje określone w tytule monografii „prawo do ustalenia tożsamości” osoby fizycznej, w tym akcentowany w orzecznictwie międzynarodowym – imperatyw rzetelnego i prawidłowego postępowania ustalającego macierzyństwo i ojcostwo, oparte na prawie naturalnym. Ustalona w ten sposób tożsamość (w postaci danych personalnych) pozwala na identyfikację człowieka w obrocie prawnym. Stanowi często warunek *sine qua non* dla dochodzenia praw majątkowych, np. praw spadkowych (dziedziczenie ustawowe wymaga wykazania swojej tożsamości, w tym pokrewieństwa ze spadkodawcą). Wreszcie jako dobro osobiste przedstawia doniosłą wartość dla człowieka i podlega ochronie w ramach praw stanu cywilnego. Nałożenie na państwa obowiązku rejestracji faktu urodzenia dziecka i ustalenia jego tożsamości, ma ogromne znaczenie dla ochrony człowieka i jego życia. Wykazana w monografii szczegółowa analiza historyczno-prawna sytuacji prawnej dziecka „martwo” oraz „żywo urodzonego”, w tym stopniowe nabywanie podmiotowości prawnej w początkowej fazie życia dziecka (*conditio iuris* zdolności prawnej), determinuje nie tylko potrzebę, ale wręcz konieczność prawnej indywidualizacji dla skutecznej ochrony osoby ludzkiej, w tym jego godności. W ramach przedmiotowej analizy Autorka wykazuje, że polski ustawodawca nie realizuje w pełni nakazu międzynarodowego i nie nakłada *expressis verbis* prawnej indywidualizacji człowieka. Dostrzega jedynie pośrednią jego realizację w zakresie przepisów prawa rodzinnego i administracyjnego, które jednak nie gwarantują w pełni „prawa do ustalenia tożsamości zgodnej z pochodzeniem naturalnym”. Swoje spostrzeżenia opiera na analizie szczegółowej doktryny i orzecznictwa, które od wielu lat uwzględniają odstępstwo od pochodzenia opartego na prawdzie biologicznej, przyjmując jedynie tzw. względne ustalenie prawnego stanu cywilnego człowieka. Deklarując oficjalnie – prawną potrzebę prawidłowego ustalenia składu rodziny opartego na pochodzeniu biologicznym, stosują jednocześnie negujące powyższą

deklarację konstrukcję nadużycia prawa podmiotowego, pojęcie słuszności oraz tajemnicy, które jedynie potwierdzają główny nurt odejścia od pochodzenia biologicznego jako kategorii prawnej. Z tej perspektywy, Autorka zarzuca polskiemu prawodawcy, że dopuszcza możliwość ustalenia pochodzenia osoby niezgodnie ze stanem naturalnym, a co za tym idzie neguje potrzebę realizacji prawa osoby do poznania swojej tożsamości, a więc podstawowego prawa człowieka ugruntowanego w jego godności. W szczegółowej i metodologicznie uzasadnionej analizie omawia prawno-biologiczny aspekt pochodzenia człowieka (tryb zwykły, uproszczony zgłoszenia faktu urodzenia i aspekt procesowy dochodzenia praw stanu), w tym problematykę czynności i elementy konstruujące akt urodzenia ukierunkowane na ustalenie tożsamości osoby. Przekonująco uzasadnia niejednolitość przepisów polskich w kwestii ustalenia pochodzenia od rodziców, co wynika z konieczności korzystania z regulacji aż trzech działów prawa: rodzinnego, administracyjnego, a w zakresie dochodzenia praw stanu (dotyczących ustalenia i ukształtowania praw stanu) jeszcze z prawa procesowego. Akceptując pogląd wyrażony w doktrynie, Autorka dostrzega nierówność stron procesowych w dochodzeniu praw stanu, w szczególności pominięcie możliwości przekształceń podmiotowych w toczącym się procesie. Stawia dość radykalny, chociaż merytorycznie uzasadniony zarzut stosowania w XXI wieku, czyli dobie rozwoju technologii i biomedycyny - anachronicznego dowodu określanego w prawie rodzinnym mianem „prawdopodobieństwa poczęcia” dziecka w tzw. okresie koncepcyjnym. Dowód ten wpływa dość zasadniczo na przedłużanie każdego postępowania, poprzez jego dwuetapowy model procesu (dowodach osobowych potwierdzających istnienie domniemania prawnego oraz zasadniczych dowodach biologicznych – dowodzie z badań DNA). To powoduje, że współcześnie najbardziej pewny i najczęściej stosowany w procesie – dowód biologiczny z badań DNA – nie dość, że nadal nie posiada charakteru medycznego, to jeszcze w postępowaniu dowodowym został sklasyfikowany w kategorii tzw. innych środków dowodowych (art. 305-309 k.p.c.) pomimo swojej prawie 100% pewności. Autorka wykazuje tym samym niekonsekwencję ustawodawcy i określa wnioski *de lege ferenda* ukierunkowane na potrzebę dostosowania polskiego prawa procesowego do prawdziwej rzeczywistości dowodowej. W końcowej części rozdziału omawia prawnie uzasadnione i przewidziane w przepisach polskich, odstępstwa od pochodzenia biologicznego wynikającego z określonej sytuacji osoby (w szczególności zakres i konstrukcję fikcji prawnej, czy też procesowe okoliczności ustalenia tożsamości dziecka i osoby dorosłej w ramach tzw. prowizorium tożsamości).

Rozdział trzeci monografii pt. „*Współczesne zagadnienia biomedyczne a prawo do ustalenia tożsamości*” stanowi konfrontację tytułowego prawa z nowymi rozwiązaniami w

dziedzinie biomedycyny. Autorka poddaje ocenie prawnej stopniowe ich wdrażanie w ramach praktyki, z pominięciem lub obok zasadniczego mechanizmu ustawowego gwarantującego bezpieczeństwo. Z uwagi na przyjęty zakres odniesienia, dokonuje merytorycznej oceny wpływu postępu nauk biomedycznych na życie człowieka, jego godność, obowiązujące prawo, a szczególnie na istotny element ingerencji osób trzecich i ich wpływ kształtujący „prawo do ustalenia tożsamości”. Przedmiot podjętej analizy uzasadnia głębokimi refleksjami nad współczesnym kierunkiem ingerencji i manipulacji definicją „człowieka w fazie prenatalnej” i powszechną praktyką obchodzenia zakazów prawa karnego poprzez celową eliminację lub umniejszanie cech *nasciturusa* jako podmiotu podlegającego ochronie prawno-karnej. Rozwój nauk biomedycznych, a szczególnie biotechnologii prowadzi badania naukowe do ustalenia takiego punktu w rozwoju człowieka, który zwalnia z ewentualnej odpowiedzialności karnej za manipulację, czy ingerencję niszczącą życie. W konsekwencji *nasciturus* nie uznany za człowieka, staje się automatycznie przedmiotem dowolnej, nieograniczonej manipulacji i ingerencji biomedycznych, którym rozporządzają i dysponują osoby trzecie. Nie posiadając praw przysługujących podmiotowi, w wyniku śmierci traktowany jest jak zwykły odpad medyczny. Negację wobec wskazanego kierunku ingerencji biomedycznych w życie i rozwój człowieka, wykazuje Autorka odwołując się do znanych i ugruntowanych w biologii teorii, dookreślonych przez personalizm ontologiczny, który przyjmuje cztery biologiczne kryteria człowieczeństwa (przynależność do gatunku *homo sapiens*; ciągłość rozwojową; potencjalność oraz kryterium indywidualnej tożsamości, niezależnej od przemian rozwojowych). Ostatnie kryterium potwierdza tezę, że człowiek przez cały czas swojego istnienia, także rozwoju embrionalnego, jest jedną i tą samą istotą, a więc tożsamą z sobą samym w różnych etapach egzystencji. Stąd też w zakresie dalszych rozważań stawia dość radykalny zarzut wobec nieograniczonego pod względem prawnym rozwoju biomedycyny (szczególnie genetyki i biotechnologii), który redukuje człowieka do wymiaru technicznego (przedmiotu). Radykalne wnioski Autorki popierają zgodnie bioetycy, którzy w oparciu o fundamentalną zasadę etyczną (różnicy między dobrem i złem) słusznie twierdzą, że jeśli jakaś koncepcja w badaniach naukowych, nie odwołuje się do tego zasadniczego kryterium, to nie jest bioetyką, ani tym bardziej etyką, tylko przemysłem, albo technologią (m.in. J. Bajda, W. L. Saunders). Ta z kolei redukuje poczucie subiektywnej sfery świadomości i odpowiedzialności za badania i ich końcowy wynik. Autorka analizuje również w swoich rozważaniach stanowisko Kościoła katolickiego, który w odniesieniu do postępu nauk biomedycznych wskazuje na naruszanie norm moralnych. Kościół domaga się gwarancji prawnych, które wyznaczałyby mechanizmy regulujące ten postęp, w tym etyczne granice chroniące ludzką godność od poczęcia do

naturalnej śmierci, w tym odpowiednich sankcji karnych broniących podstawowych praw człowieka. W Jego opinii prawodawca powinien eliminować niekontrolowane możliwości eksperymentalne na ludzkiej istocie (np. działania eugeniczne, czy też dyskryminacyjne) w tym ewentualne uzurpowanie sobie prawa do rządzenia ludzkością dzięki odkryciom biotechnologicznym. Określony przedmiot troski podzieliła również społeczność międzynarodowa, podejmując się opracowania uniwersalnych standardów etyczno-prawnych. Autorka przedmiotowej pracy w dość obszernej formie relacjonuje, w ujęciu chronologicznym, zakres przyjętych rekomendacji określających reguły etyczne, społeczne i prawne chroniące embriony ludzkie. Słusznie zwraca uwagę na zbyt ogólny charakter zaleceń zawartych w rekomendacjach, w tym brak ścisłych zasad, co w rezultacie spowodowało nieskuteczność norm krajowych i ich powszechne omijanie w trybie przeniesienia działalności eksperymentalnej do innych krajów. Także nieskuteczna okazała się przyjęta 4 kwietnia 1997 r. Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Godności Istoty Ludzkiej w Dziedzinie Zastosowania Biologii i Medycyny (nazywana Konwencją o Prawach Człowieka i Biomedycynie, CETS nr 164). Prawodawca Konwencji prawidłowo, bo najszerszej określił w tym akcie prymatu interesu i dobra istoty ludzkiej nad wyłącznym interesem nauki, czy społeczeństwa, jednak przyjął ryzykowny postulat indywidualnego (krajowego) rozstrzygania problemów etycznych. Założenie to uniemożliwia skuteczną i praktyczną realizację podstawowych gwarancji praw człowieka i standardów etycznych, poddając w konsekwencji w wątpliwość sens całej Konwencji. Na bazie tych ustaleń, przechodzi Habilitantka do dalszych rozważań, ukierunkowanych na zakres współczesnych technik medycznego wspomaganie prokreacji, określając ich wpływ na realizację prawa osoby do ustalenia tożsamości. Analizując aspekt praktyczny przedmiotowych technik, podnosi zarzut braku w polskim porządku prawnym, regulacji określającej zakres prokreacji wspomaganie medycznie, dopuszczalnych eksperymentów, w tym interwencji genetycznych. Milczenie w tym względzie także ustawodawcy prawa karnego, powoduje wręcz nieograniczoną działalność instytucji medycznych, które w ramach swobody działalności gospodarczej mogą funkcjonować bez licencji, akredytacji i kontroli. W ramach tej swobody, ich działalność może być ukierunkowana także na różne formy komercyjnego obrotu komórkami rozrodczymi. Wątpliwości prawne zgłasza również Autorka pod adresem nowelizacji *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego* z dnia 13 czerwca 2009 r., w której ustawodawca wprowadził do obowiązujących przepisów „zabieg medyczny” (art. 68 k.r.o.), bez uprzedniego określenia statusu prawnego embrionu, w tym ścisłej definicji ustawowej (legalnej). Podkreślając, że jest to legalizacja funkcjonującej od lat 80-tych XX wieku praktyki podejmowanej w orzecznictwie SN (odnośnie

zakazu zaprzeczenia ojcostwa, jeśli dziecko poczęto w oparciu o zabieg medyczny za zgodą męża) zgłasza słuszne uwagi wobec przepisów prawnych, które powinny ściśle precyzować zamysł ustawodawcy, a nie być ukierunkowane na ewentualny rozwój technik wspomagania rozrodu. Należy również podzielić stanowisko Autorki wobec wprowadzonego w lipcu 2013 r. rządowego Programu – Leczenia Niepłodności Metodą Zapłodnienia Pozaustrojowego na lata 2013-2016 (refundacji *in vitro*), który mając charakter – programu zdrowotnego (zamiast rangi ustawowej) nie jest oparty o żadne podstawy prawnego zabezpieczenia embrionów, nie reguluje kwestii adopcji, zamrażania, czy możliwych eksperymentów na embrionach. Tym samym – w ramach milczenia prawa i braku zakazów, program pozwala na prawie każdą czynność kryminalną. Osobnym zakresem rozważań objęła Autorka w tej części rozdziału, problematykę pozaprawną, poddając szczegółowej analizie zagadnienia praktyczne, funkcjonujące na terytorium RP (macierzyństwo zastępcze, współczesną konstrukcję stosunku rodzicielstwa, rozporządzanie prawami stanu). Należy podzielić zasadność Jej stanowiska, że właściwie wszystkie formy ingerencji osób trzecich w prawa stanu, a więc oparte na swobodzie jego kształtowania - wykluczają prawo do poznania swojego pochodzenia, w tym prawo do ustalenia własnej tożsamości. Co więcej, w sensie dowodowym wykluczają dziś najbardziej pewną, genetyczną identyfikację i możliwość udowodnienia swojego pochodzenia w oparciu o dowód z badań DNA. Nie bez znaczenia pozostaje przywołany przez Autorkę przykład badań archeologicznych z lipca 2013 r., w których potwierdzono tożsamość żołnierzy wyklętych w oparciu o dowód z badań DNA, oparty na zgodności genetycznej żyjących bliskich z materiałem pobranym ze szczątków ofiar.

W ramach czwartego, a zarazem ostatniego rozdziału monografii pt. „*Przysposobienie a prawo do ustalenia tożsamości*”, Autorka określa w znaczeniu teoretycznym i praktycznym wątpliwości wobec zasady anonimowości przysposobienia. W przekonujący sposób stwierdza, że wypracowana przez ustawodawcę i orzecznictwo zasada ogranicza osobę adoptowaną w realizacji jej prawa do ustalenia swojego pochodzenia naturalnego. Jej zasadniczym celem jest skuteczne ukrycie, a czasem nawet pełne zatarcie śladów pochodzenia biologicznego. W zakresie praw stanu, umożliwia zmianę stanu cywilnego przysposobionego poprzez sporządzenie nowego aktu urodzenia z pełną, bądź ograniczoną zmianą danych personalnych (m.in. wpisanie przysposabiających jako rodziców biologicznych adoptowanego dziecka). Powoduje tym samym podstawę do ustalenia nowej tożsamości adoptowanego, w tym konsekwencje materialno-procesowe o dość znamienne skutkach: prawo do podwójnego stanu cywilnego, całkowitą utratę dotychczasowego stanu oraz zakaz dochodzenia praw stanu cywilnego (czyli prawa do odnalezienia swojego pochodzenia i ustalenia własnej tożsamości).

Autorka w pełni neguje potrzebę realizacji w XXI wieku zasady anonimowości, którą prawodawca skutecznie przeciwstawia wobec prawa dziecka do znajomości własnego (biologicznego) pochodzenia. W ramach wniosków *de lege ferenda*, domaga się skutecznej przebudowy systemu adopcyjnego, z pełnym odejściem od zmiany tożsamości dziecka. Warto zaznaczyć, że istotny wpływ na określony kierunek zmian prawa adopcyjnego, miały dla Autorki monografii, refleksje historyczno-prawne odnoszące się do ideologii faszystowskiej, która stała u podstaw zasady anonimowości w procedurze adopcyjnej. Jej charakterystyczne odhumanizowanie zasad, powszechna stygmatyzacja rasowa, upodlenie i fałszowanie tożsamości uniemożliwia do dziś odnalezienie bliskich krewnych. Na tak radykalną ocenę wpływa także komercyjny obrót dziećmi, w tym powszechna dziś kryminalizacja procedury. W polskim porządku prawnym, zdaniem Autorki, od wielu już lat istnieje przyzwolenie społeczne na możliwość obejścia procedury adopcyjnej, a widoczne nadużycia nie są w ogóle przez sądy polskie podejmowane.

3. Ocena merytoryczna rozprawy

Zadaniem recenzenta jest również ukazanie słabszych stron rozprawy habilitacyjnej. Ocena może dotyczyć spraw merytorycznych lub może być dokonana z powodu przyjęcia innego punktu widzenia.

Merytorycznie rozprawa została przedstawiona poprawnie. Habilitantka odwołuje się do analizy aktów normatywnych obowiązujących w polskim porządku prawnym wskazując na brak ich adekwatności do ogólnie sformułowanego prawa do ustalenia tożsamości, co w konsekwencji wiąże się z brakiem pełnej możliwości jego realizacji. Cenne są uwagi dr H. Pietrzak w odniesieniu do problematyki *de lege ferenda*.

W rozdziale pierwszym uważny czytelnik napotyka na pewne trudności związane z układem omawianego materiału. Jeśli Autorka pisze o genezie i rozwoju rejestracji aktów stanu cywilnego należałoby najpierw przedstawić rozwój pojęcia stanu cywilnego. Czyni to po omówieniu kwestii związanych z rejestracją. Układ rozdziału I tak jak został przedstawiony sprawia, że praktycznie cztery pierwsze podrozdziały mogłyby stanowić samodzielne opracowanie o charakterze historycznym. W tym kontekście można poddać rozważeniu Autorki zasadność umieszczenia w rozdziale pierwszym (w punkcie 2.1. Kwalifikowana moc dowodowa – aspekt historyczny) – zwrotu „aspekt historyczny”, skoro cały rozdział obejmuje genezę, a więc przedmiotowe ujęcie historyczne.

W ramach rozdziału drugiego, szczególnie dla czytelności wywodu należało sprecyzować pojęcie podmiotowości, które zarówno w naukach prawnych, jak i filozofii i

semiotyce jest rozumiane niejednoznacznie. Uwaga jest tym bardziej zasadna, że w ramach wyodrębnionego punktu (4.2.2. „Żywe urodzenie” jako *conditio iuris* zdolności prawnej) Autorka uwzględniła bardzo szczegółową genezę i warunki nabycia praw podmiotowych przez nowonarodzonego (s. 118). Rezygnacja z elementu pojęciowego, z punktu widzenia dogmatyki prawa cywilnego, prowadzi niepostrzeżenie do zatarcia różnicy pomiędzy ochroną wynikającą z konstrukcji prawa podmiotowego a ochroną o charakterze instytucjonalnym. W ramach rozważań Habilitantka *a priori* zakłada zakres znaczeniowy pojęcia godności, obecny w kulturze europejskiej (s. 94). Fakt, że rozważania pozostawia w ramach kultury europejskiej, nie wyklucza możliwości określenia godności w znaczeniu wielokulturowym, opartym na uwarunkowaniach kulturowych praw człowieka.

W trzecim rozdziale wydają się zbędne rozważania, które wykraczają poza obręb pracy określony jej tytułem. Chodzi przede wszystkim o 2 i 3 podrozdział, które mają charakter rozważań etycznych. Jeśli Autorka uważa te rozważania za słuszne to powinna zrezygnować z prezentacji własnych preferencji przywołując w tej materii stanowisko Kościoła katolickiego, co wskazuje na jej jednoznaczny sposób myślenia. Dla pełniejszej prezentacji zagadnień bioetycznych powinna była się odwołać do stanowiska choćby innych Kościołów czy związków wyznaniowych, a ogólniej do dominujących w tej materii światopoglądów. Pominięcie tych zagadnień pozwoliłoby na umieszczenie podrozdziałów 4-6 w rozdziale drugim rozprawy. Dodatkowo zbędne wydaje się być szczegółowe przedstawienie kwestii biologiczno-medycznych związanych choćby z przedstawieniem struktury kwasów nukleinowych. To nie jest rozprawa z zakresu biologii.

Rozprawa habilitacyjna, jak zaznacza Autorka w tytule, dotyczy polskiego porządku prawnego. Zbyt często odwołuje się do innych porządków prawnych (jak np., francuskiego czy niemieckiego, ss. 243-244). Ma to znaczenie historyczne, ale rozprawa dotyczy prawa obowiązującego. We Wstępie Autorka nie zaznaczyła, że w pracy pojawią się elementy o charakterze prawnoporównawczym.

Autorka posługuje się również niezbyt precyzyjnymi określeniami jak np.: standardy wypracowane w prawie naturalnym (s. 226). W jakim rozumieniu używa sformułowania prawo naturalne, ku jakiej jego koncepcji się skłania, kto wypracował owe standardy nie wyjaśnia

W ramach głównych celów badawczych Autorka postanowiła dokonać oceny gwarancji prawnych odnośnie prawidłowego (rzeczywistego) ustalenia pochodzenia, a więc ustalenia tożsamości zgodnej z prawem filiacyjnym. Godnościowy charakter tytułowego zagadnienia dookreśliła w ujęciu prawno-rodzinnym, przekonująco argumentując nakaz jego poszanowania

w polskim porządku prawnym. Kierunek przeprowadzonej analizy dogmatyczno-prawnej podyktowany był głębokimi refleksjami Habilitantki nad współczesnym odejściem ustawodawcy od pokrewieństwa opartego na prawie naturalnym. Powszechna dziś praktyka eliminacji pewności prawnej rodzicielstwa (zarówno ojcostwa, jak i macierzyństwa), każe stawiać pytania fundamentalne: o jaką tożsamość człowieka chodzi współczesnemu ustawodawcy? Czy ustalenie tożsamości jakiegokolwiek, niezależnie od pochodzenia rzeczywistego (czyli zgodności biologiczno-genetycznej) jest wystarczającą realizacją tytułowego prawa? Te i inne koncepcje interpretacyjne prawa filiacyjnego stały się przyczynkiem do szczegółowych rozważań merytorycznych. Postawione cele badawcze Habilitantka zrealizowała w czterech rozdziałach pracy, w których zawarta jest interdyscyplinarna analiza prawno-dogmatyczna i historyczna poszczególnych, częściowych zagadnień wyłaniających się w ramach założonych zadań. Kolejność omawianych zagadnień jest uzasadniona, aczkolwiek wzbudza u czytelnika pewne wątpliwości, i zgodna z powszechnie stosowaną metodologią badań naukowych. Sposób ujęcia tytułowego zagadnienia jest prawidłowy, spójny i przejrzysty, stanowi naturalną konsekwencję realizacji założonego we wstępie celu badań. Pracę kończy wykaz konkluzji stanowiących rezultat analiz i ustaleń zawartych w opracowaniu.

Przeprowadzona w monografii analiza, pozwala na sformułowanie wniosku, że główne tezy pracy, a szczególnie ich proces weryfikacji mają charakter poprawny, logiczny, merytorycznie i metodologicznie uzasadniony. Zatem określone cele badawcze zostały zrealizowane. Autorka rozwija zastane w części koncepcje, dodając im szeroką podbudowę teoretyczną i prawno-porównawczą, czasem formułuje własne poglądy i ujęcie teoretyczne. Zarówno charakter, jak i zakres prezentowanego podejścia, ugruntowany genezą poszczególnych zagadnień prawnych, wnosi do aktualnego stanu nauki nowe spojrzenie na wartości fundamentalne w życiu każdego człowieka.

4. Ocena metodyczna i formalna rozprawy

Temat podjęty przez dr H. Pietrzak kwalifikuje się na temat pracy habilitacyjnej. Konstrukcja pracy, pomimo podniesionych przeze mnie uwag jest logiczna. Podział na mniejsze jednostki redakcyjne nie budzi zastrzeżeń. Wywody Autorki są logiczne i poprawne, choć uwidacznia swoje podejście aksjologiczne nie wskazując na szersze spektrum możliwości ujęcia zagadnień filozoficznych czy światopoglądowych. Habilitantka opiera swoje wywody na dobrze udokumentowanym materiale źródłowym. Brakiem jest jednak niezamieszczenie

zagranicznych aktów normatywnych, na które powołuje się w pracy, wśród źródeł w Bibliografii.

Przypisy w pracy są rozbudowane i poprawne. Zdarzają się czasami niedociągnięcia, gdy podaje treści bez powołanie się na materiał źródłowy (por. np. prz. 39-41, ss. 31-33).

5. Ocena końcowa

Rozprawa stanowi pierwsze w literaturze polskiej gruntowne opracowanie monograficzne, które ujmuje „prawo do ustalenia tożsamości” w sposób przekrojowy, zestawiając treść i znaczenie gwarancji międzynarodowych z konsekwencjami jej obowiązywania w polskim porządku prawnym. Zarówno zakres, jak i metoda analizy systematyzuje obszar badań w interesujący, bo interdyscyplinarny sposób. W sferze prawa cywilnego materialnego (problematyki prawa rodzinnego i prawa osobowego) oraz procesowego jest on determinowany normatywnie. Natomiast ze względu na przyjęty zakres odniesienia uwzględnia problematykę prawa konstytucyjnego i międzynarodowego, śledząc ich wpływ na polski porządek prawny. Na poparcie zasługuje decyzja Autorki o rozszerzeniu rozważań o wątki prawno-historyczne, które pogłębiają i porządkują przeprowadzoną analizę. Gruntowne opracowanie zagadnień, stanowiących *meritum* rozważań oraz sposób ujęcia tematu, wpływa na dużo głębsze poznanie prezentowanych w monografii mechanizmów oddziałujących na prawo.

Pomimo zgłoszonych uwag o charakterze polemicznym, rozprawę habilitacyjną oceniam wysoko. Podjęte przez Autorkę rozważania reprezentują godny uznania poziom merytoryczny, wykazują gruntowną wiedzę, dokładność i rzetelność w omawianiu poszczególnych zagadnień. Sposób patrzenia Habilitantki na określone w tytule pracy „prawo do ustalenia tożsamości” cechuje umiejętność oceny tego prawa przez pryzmat generalnych konstrukcji, pozwalających na uporządkowanie sposobu myślenia o systemie prawnym w kategoriach wartości, które powinny być bezwzględnie chronione przez ten system.

IV. Ocena końcowa

Podstawę osiągnięć i aktywności naukowej habilitanta stanowi art. 16 i 18a ustawy z 18 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2003, Nr 65, poz. 595 ze zm.) oraz rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. 2011, Nr 196, poz. 1165).

Rozprawa habilitacyjna stanowi znaczący wkład w rozwój nauki prawa a także może stać się przyczynkiem dla stanowienia prawa w polskim porządku prawnym. Dotychczasowe publikacje Autorki były zamieszczane w czasopiśmie (Prawo Kanoniczne) znajdującym się w bazie Journal Citation Reports (JCR). Habilitantka zamieszczała inne opracowania we wskazanych periodykach, Studiach i Materiałach Wyższej Szkoły Menedżerskiej, Księgach pamiątkowych. Na uwagę zasługują opublikowane glossy do wyroków Trybunału Konstytucyjnego. Wygłosiła dwa referaty na Konferencjach naukowych w Polsce oraz czynnie uczestniczyła w przygotowaniu i obradach wielu innych. W dotychczasowej pracy dydaktyczno-naukowej wypromowała 69 magistrów i pod jej kierunkiem 270 osób uzyskało tytuł licencjata. Jest opiekunem grup studenckich i wspiera swoją wiedzą Studencką Poradnię Prawną. Aktualnie jest członkiem Polskiego Towarzystwa Wyznaniowego i członkiem redakcji czasopisma *on-line* „Annuario Iuris Canonici”. Habilitantka angażuje się w działalność organizacyjną Wydziału Prawa Kanonicznego UKSW. Była administratorem strony internetowej WPK oraz rzecznikiem prasowym dziekana. Jest członkiem wydziałowych i uniwersyteckich Komisji. Za swoje zaangażowanie otrzymała dwukrotnie nagrodę Rektora UKSW oraz została odznaczona Srebrnym Krzyżem Zasługi.

Działalność naukowo – badawcza dr H. Pietrzak koncentruje się wokół jasno zakreślonych nurtów badawczych. Działalność naukową Habilitantki oceniam jako oryginalną i znaczącą i postuluję o nadanie jej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk prawnych.

